

VAI TRÒ CỦA THỐNG KÊ VÀ NHỮNG VẤN ĐỀ ĐẶT RA ĐỐI VỚI HOẠT ĐỘNG THỐNG KÊ TRONG QUẢN LÝ CÁC CƠ QUAN THƯ VIỆN-THÔNG TIN

PGS TS Nguyễn Thị Lan Thanh
Trường Đại học Văn hóa Hà Nội

Tóm tắt: Nhấn mạnh vai trò của thống kê và vấn đề nhận thức trong quản lý hoạt động thư viện-thông tin. Nêu một số nguyên nhân kìm hãm hiệu quả của hoạt động thống kê trong các cơ quan thư viện-thông tin. Đặt ra yêu cầu và giải pháp nâng cao hiệu quả hoạt động thống kê trong các cơ quan thư viện-thông tin.

Từ khóa: Thống kê; thư viện-thông tin; quản lý hoạt động thư viện-thông tin.

The role of statistics and statistical issues in managing library and information institutions

Summary: Underlines the role of statistics and cognition in managing library and information activities; discuss some reasons affecting effectiveness of statistical activity in library and information institutions; sets forth some requirements and solutions to enhance effectiveness of statistical activity in these institutions.

Keywords: Statistics; library - information; management of library - information activity.

1. Vai trò của thống kê và vấn đề nhận thức trong quản lý hoạt động thư viện-thông tin

Hiện nay có rất nhiều định nghĩa về thống kê. Dưới đây xin nêu một số khái niệm cơ bản:

- “Thống kê là hệ thống các phương pháp dùng để thu thập, xử lý và phân tích các con số (mặt lượng) của những hiện tượng số lớn để tìm hiểu bản chất và tính quy luật vốn có của chúng (mặt chất) trong điều kiện thời gian và không gian cụ thể” [3].

- “Thống kê được hiểu theo hai nghĩa:

Nghĩa thứ nhất: Thống kê là những con số được ghi chép để phản ánh các hiện tượng kinh tế, xã hội, tự nhiên và kỹ thuật. Theo nghĩa thứ hai: Thống kê được hiểu là hệ thống các phương pháp ghi chép, thu thập, phân tích các con số về các hiện tượng kinh tế, xã hội, tự nhiên và kỹ thuật để tìm hiểu hay phản ánh bản chất, tính quy luật của các hiện tượng đó”[2].

- “Thống kê” có 2 nghĩa: Nghĩa thông thường là thu thập số liệu; nghĩa rộng là một

môn khoa học về bố trí, hoạch định các quan sát và thí nghiệm; thu thập và phân tích các số liệu và rút ra kết luận về các số liệu đã phân tích. Do đó, thống kê được coi là một công cụ của nghiên cứu khoa học, quản lý kinh tế và quản lý xã hội” [4].

Tổng hợp các định nghĩa trên có thể hiểu thống kê một cách chung nhất: là một hệ thống các phương pháp: thu thập, xử lý và phân tích các số liệu về đối tượng nghiên cứu nhằm phục vụ cho quá trình phân tích, dự đoán và đề ra các quyết định quản lý trong điều kiện thời gian và không gian nhất định. Như vậy, về bản chất thống kê là thu thập, xử lý và cung cấp các số liệu cho quá trình quản lý. Do đó, vai trò của thống kê là vô cùng to lớn được coi “là một trong những công cụ quản lý vĩ mô quan trọng, cung cấp các thông tin thống kê trung thực, khách quan, chính xác, đầy đủ, kịp thời trong việc đánh giá, dự báo tình hình, hoạch định chiến lược, chính sách, xây dựng kế hoạch phát triển kinh tế - xã hội và đáp ứng nhu cầu thông tin thống kê của các tổ chức, cá nhân” [1]. Chính vì thống kê có vai trò quan trọng như

Nghiên cứu - Trao đổi

vậy nên đã từ lâu Đảng và Nhà nước ta rất quan tâm đến vấn đề này. Điều đó thể hiện qua hàng loạt các văn bản pháp quy như luật, nghị định, chỉ thị, quy định về thống kê... và gần đây nhất là các văn bản sửa đổi Luật Thống kê nhằm bổ sung những nội dung cần thiết cho phù hợp với giai đoạn hiện nay.

Đối với lĩnh vực thư viện-thông tin, là một bộ phận của thống kê chung, thống kê trong lĩnh vực thư viện-thông tin cũng được hiểu là hệ thống các phương pháp như thu thập, xử lý và phân tích các đối tượng nghiên cứu (bao gồm: vốn tài liệu, số lượng người dùng tin, số lượng sách trên một người dùng tin, số lượng người dùng tin mà một người cán bộ thư viện phải phục vụ, ...) nhằm phục vụ cho quá trình quản lý các cơ quan thư viện-thông tin trong những điều kiện thời gian và không gian cụ thể. Đồng thời, thống kê trong lĩnh vực thư viện-thông tin cũng không nằm ngoài sự quan tâm của các cấp lãnh đạo. Cụ thể, ngoài các quyết định, quy chế về công tác thống kê, về biểu mẫu báo cáo thống kê cũng như các chỉ tiêu cần thống kê trong lĩnh vực thư viện mà các cơ quan quản lý nhà nước phổ biến đến các thư viện và cơ quan thông tin (ví dụ, ngày 21/12/2012, Bộ văn hóa Thể thao và Du lịch đã ra quyết định số 5139/QĐ-BVHTT&DL Ban hành hệ thống chỉ tiêu thống kê ngành Văn hóa, Thể thao và Du lịch trong đó có các chỉ tiêu về công tác thư viện) thì các kiến thức về thống kê cũng đã được đưa vào giảng dạy trong công tác quản lý các cơ quan thư viện-thông tin và trong chương trình giảng dạy cho sinh viên chuyên ngành thư viện-thông tin. Nhờ đó, hàng năm các số liệu về tình hình hoạt động của các cơ quan thư viện- thông tin đã được thống kê tương đối đầy đủ, đảm bảo cung cấp thông tin cho cơ quan quản lý cấp trên nắm bắt một cách kịp thời góp phần tăng cường hiệu lực quản lý nhà nước.

Mặc dù đã nhận thức được tầm quan trọng của công tác thống kê song ở nhiều thư viện, nhiều lúc vẫn chưa thực sự quan tâm, chú ý

đến vấn đề này. Chính vì vậy dẫn đến tình trạng, trong một số báo cáo hoạt động của cơ quan thư viện-thông tin, phần báo cáo thống kê các số liệu trình bày chưa được đầy đủ, chính xác (ví dụ, trong bản báo cáo hoạt động của cơ quan thư viện tại một tỉnh A phần báo cáo thống kê nêu số lượng cán bộ của thư viện là 25 người nhưng trong phần báo cáo bằng văn xuôi thì lại thể hiện có 30 cán bộ hoặc trong một bản báo cáo khác số lượng bản sách lại nhầm với đầu sách...). Như vậy, trong một văn bản cùng là một số liệu đã cho thấy sự sai lệch, không chính xác về con số. Hơn nữa, trong một số báo cáo thống kê của các thư viện thay vì các số liệu thống kê cụ thể cần có để đánh giá kết quả công việc thì các thư viện này lại chỉ nêu rất chung chung những công việc đã làm được,...

Tình trạng này có thể xuất phát từ nhiều nguyên nhân. *Thứ nhất*, trong các thư viện và cơ quan thông tin, cán bộ chịu trách nhiệm thống kê chưa cẩn thận, chu đáo trong việc thu thập các số liệu một cách chính xác (nhất là đối với các thư viện truyền thống phải thu thập số liệu một cách thủ công). Nói một cách khác, các hoạt động thống kê và báo cáo được các cơ quan thư viện-thông tin thực hiện thường xuyên song ít chịu trách nhiệm về tính chính xác của số liệu.

Thứ hai, trong các văn bản, biểu mẫu thống kê từ các cơ quan quản lý cấp trên đã không chỉ rõ và quy định cách hiểu các thuật ngữ, khái niệm cũng như các đơn vị tính toán thống kê một cách thống nhất.

Thứ ba, các biểu mẫu thống kê và báo cáo được ban hành từ lâu hiện chưa được cập nhật...

Có thể nói, các nguyên nhân trên tuy chưa đầy đủ, song đã gây những ảnh hưởng không nhỏ đến hiệu quả của thống kê. Với các số liệu không chính xác sẽ làm cho việc tiến hành tổng kết, đánh giá, dự báo và xây dựng kế hoạch chiến lược cho toàn ngành trong một

Nghiên cứu - Trao đổi

thời gian dài là không chính xác. Vấn đề đặt ra ở đây là, cần nhận thức tốt hơn nữa vai trò của thống kê để khắc phục những tồn tại nêu trên cũng như cần xác định rõ yêu cầu và giải pháp đối với công tác thống kê trong thời gian tới để có thể có được các số liệu chính xác và đáng tin cậy trong các báo cáo thống kê của các cơ quan thư viện-thông tin.

2. Yêu cầu đối với hoạt động thống kê trong quản lý các cơ quan thư viện-thông tin

Như trên đã nêu, vai trò của thống kê là rất quan trọng và chưa bao giờ lại có sự đòi hỏi cao với con số thống kê như hiện nay. Bởi vậy, trước đòi hỏi của giai đoạn phát triển mới, hoạt động thống kê trong lĩnh vực thư viện-thông tin phải đạt được những yêu cầu nhất định. Trong khi chờ đợi các tiêu chí từ phía các cơ quan quản lý và các cơ quan nghiên cứu, tác giả xin nêu ba yêu cầu cơ bản sau:

- Số liệu thống kê phải phản ánh được mặt lượng và chất của các hoạt động thư viện-thông tin.
- Số liệu phải đảm bảo đầy đủ và chính xác.
- Phương pháp tính toán thống kê phải thống nhất.

3. Giải pháp nhằm nâng cao hiệu quả hoạt động thống kê trong các cơ quan thư viện- thông tin

Để hoạt động thống kê trong các cơ quan thư viện-thông tin đạt được các yêu cầu nêu trên, chắc chắn các cơ quan thư viện-thông tin phải tìm cho mình các giải pháp phù hợp. Chúng tôi đề xuất một số giải pháp như sau:

Thứ nhất, nâng cao nhận thức về tầm quan trọng của công tác thống kê và tính chuyên nghiệp trong tính toán các chỉ tiêu thống kê cho cán bộ thư viện-thông tin, nhất là các cán bộ chịu trách nhiệm thống kê các số liệu ở các thư viện truyền thống. Bởi ở các thư viện này vẫn phải tiến hành thu thập, tổng hợp và phân tích thống kê các số liệu một cách thủ công qua sổ sách....

Thứ hai, trong Ban lãnh đạo của các cơ quan thư viện- thông tin phải có người kiểm tra thường xuyên công tác thống kê và chịu trách nhiệm trước cơ quan về tính chính xác của các số liệu trong văn bản báo cáo thống kê. Điều này sẽ cho phép đảm bảo sự thống nhất của các số liệu cũng như thể thức trình bày theo đúng mẫu báo cáo thống kê của các cơ quan quản lý cấp trên.

Thứ ba, các cơ quan thư viện-thông tin các cấp cần đảm bảo thực hiện thống kê thống nhất các chỉ tiêu thống kê mà các cơ quan quản lý cấp trên ban hành.

Thứ tư, các cơ quan thư viện-thông tin công bố công khai các số liệu thống kê của mình trên các phương tiện thông tin đại chúng, trên Internet và trên các website (nếu có) của thư viện, cơ quan thông tin. Có thể nói đây là các thông tin rất cần thiết để mọi người có thể biết được tình hình hoạt động, những công việc mà các cơ quan này đã làm, từ đó nâng cao tầm ảnh hưởng của các cơ quan thư viện-thông tin và thu hút đông đảo các lực lượng xã hội tham gia vào quản lý công tác thư viện-thông tin.

4. Một số khuyến nghị

Để có thể thực hiện tốt các hoạt động thống kê, các cơ quan thư viện-thông tin rất cần sự chỉ đạo, hướng dẫn của các cơ quan quản lý Nhà nước và các cơ quan thư viện-thông tin đầu ngành. Chính vì vậy, tác giả bài viết xin khuyến nghị một vài điểm sau:

- Cần ban hành lại các biểu mẫu thống kê, báo cáo;
- Biên soạn văn bản hướng dẫn cách thu thập số liệu và phương pháp tính các chỉ tiêu thống kê;
- Tổ chức các lớp tập huấn ngắn hạn cho các cán bộ làm công tác thống kê, báo cáo trong các cơ quan thư viện-thông tin.
- Các cơ quan thư viện-thông tin thực hiện nghiêm chỉnh lộ trình thống kê các chỉ tiêu về thư viện trong thời gian hai năm (2014-2015)

Nghiên cứu - Trao đổi

mà Bộ Văn hóa Thể thao và Du lịch đã đề ra trong quyết định số 5139 /QĐ-BVHTT&DL. Cụ thể là các chỉ tiêu sau:

* *Mức độ đáp ứng của thư viện công cộng đối với nhu cầu người sử dụng:* Đây là chỉ tiêu phản ánh, đánh giá khả năng đáp ứng của thư viện đối với nhu cầu người sử dụng, bao gồm những nội dung sau:

+ Số thư viện được thành lập mới trong năm (thư viện cấp huyện, xã);

+ Số bản sách trong thư viện công cộng/tỉnh/thành phố;

+ Số người dân/thư viện công cộng/tỉnh/thành phố;

+ Website của thư viện.

* *Nguồn nhân lực thư viện:* Đây là chỉ tiêu đánh giá năng lực, mức độ phát triển của đội ngũ cán bộ thư viện, bao gồm:

+ Thống kê số lượng cán bộ làm công tác thư viện;

+ Trình độ năng lực cán bộ thư viện;

+ Lĩnh vực đào tạo cán bộ thư viện: Chuyên ngành thư viện và chuyên ngành khác.

* *Kinh phí cấp cho thư viện/năm:* Đây là chỉ tiêu phản ánh, đánh giá mức độ đầu tư của Nhà nước cho hoạt động thư viện bao gồm

kinh phí được cấp hàng năm phục vụ công tác thư viện [6].

Kết luận

Nhận thức tốt vai trò của thống kê và việc triển khai công tác thống kê một cách bài bản theo đúng quy định của ngành, đảm bảo tính chính xác của số liệu là yêu cầu cấp bách đặt ra hiện nay đối với các cơ quan thư viện-thông tin. Chỉ trên cơ sở của các số liệu thống kê chính xác, đầy đủ và kịp thời, các cơ quan mới có thể quản lý tốt hoạt động của cơ quan mình cũng như giúp các cơ quan quản lý Nhà nước trong việc phân tích, đánh giá đúng đắn thực trạng và có các quyết sách khả thi cho sự phát triển của ngành nghề trong tương lai.

Với việc thực hiện tốt các yêu cầu nêu trên, chắc chắn các cơ quan thư viện-thông tin sẽ đảm bảo khẳng định tốt hơn vai trò của thống kê thư viện-thông tin, đúng như bà Krupskaia đã viết: “Thống kê thư viện rất cần thiết để Nhà nước biết được thư viện phục vụ nhân dân đã được đầy đủ theo kế hoạch chưa? còn nhiều hay bao nhiêu công nhân, nông dân và trẻ em chưa được thư viện phục vụ. Tất cả những điều đó Nhà nước cần phải biết để thấy rõ và có định hướng hỗ trợ kịp thời” [5].

Tài liệu tham khảo

1. Bách khoa toàn thư mở.
2. Nguyễn Hoàng Oanh (Chủ biên), Nguyễn Văn Thạch (2005). Giáo trình Lý thuyết thống kê: Dùng trong các Trường Trung học chuyên nghiệp Hà Nội. H.: Hà Nội, tr. 8
3. Hà Văn Sơn (2004). Giáo trình Lý thuyết thống kê: Ứng dụng trong quản trị và kinh tế (Statistics for management and economics. H: Thống kê, 2004. tr. 1
4. Ngô Thị Thuận (Chủ biên), Phạm văn Hùng, Nguyễn Hữu Ngoan (2006). Giáo trình nguyên lý thống kê kinh tế: Dùng cho sinh viên các ngành kinh tế, kế toán, kinh doanh và quản trị kinh doanh. H: Đại học Nông nghiệp, tr. 7
5. Krupskaia N.K (1957). Về sự nghiệp thư viện. M, tr. 274 (bản tiếng Nga)
6. Quyết định số 5139 /QĐ-BVHTT&DL ngày 21/12/2012 của Bộ văn hóa Thể thao và Du lịch về việc Ban hành hệ thống chỉ tiêu thống kê ngành Văn hóa, Thể thao và Du lịch

(Ngày Tòa soạn nhận được bài: 10-2-2014; Ngày phản biện đánh giá: 04-5-2014; Ngày chấp nhận đăng: 08-6-2014).